

Ob 80-letnici prof. dr. Franceta Žagarja

Profesorja Franceta Žagarja ne pozna le slovenistična javnost, temveč po zaslugi njegovega obsežnega jezikovnodidaktičnega opusa tudi širša javnost. Verjetno bi težko našli odraslega Slovenca srednjih let, ki se med svojim osnovnošolskim izobraževanjem ne bi srečal z njegovim učbenikom.

Dr. France Žagar se je rodil 13. novembra 1932 v Ljubljani, maturiral na II. gimnaziji v Ljubljani in nato na Filozofski fakulteti v Ljubljani študiral slovenski jezik in književnost ter srbohrvaški jezik in književnost. Po diplomi leta 1957 je najprej poučeval slovenščino na več osnovnih šolah (OŠ Šentrupert na Dolenjskem, OŠ Dobrepolje, OŠ Škofljica, OŠ Riharda Jakopiča v Ljubljani). Kot zunanji sodelavec je sodeloval v redakciji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (I. in II. zv.). Leta 1973 se je zaposlil na Pedagoški akademiji v Ljubljani; najprej je dve leti poučeval na dislociranih enotah za razredni pouk v Novem mestu in Novi Gorici, nato pa na Oddelku za slovenski in srbohrvaški jezik ter knjižničarstvo v Ljubljani in še kasneje, ko se je ustanova leta 1991 preimenovala v Pedagoško fakulteto in doživela strukturne spremembe, na Oddelku za razredni pouk – bil je predavatelj, nato profesor višje šole in docent ter nazadnje izredni profesor. Na Oddelku za razredni pouk je do upokojitve leta 1998 predaval didaktiko slovenskega jezika in književnosti in tako rekoč oral ledino na tem področju. Razvijal je

teorijo poučevanja predmeta slovenski jezik na razredni stopnji osnovne šole in se zavzemal za kakovostno prakso bodočih učiteljev s spremljanjem hospitacij in nastopov študentov po osnovnih šolah.

Objavljati je začel leta 1961; njegov prvi članek, katerega naslov *Razvoj izražanja osnovnošolskih učencev* nakazuje usmeritev njegovega bodočega dela, je bil objavljen prav v *Jeziku in slovstvu*. Prvemu članku je v več kot 50 letih znanstvenoraziskovalnega in strokovnega dela sledilo na desetine drugih, ki so izšli v revijah *Jezik in slovstvo* (v 80. letih je bil dr. Žagar pri tej reviji sourednik za metodiko pouka slovenskega jezika), *Pedagoška obzorja*, *Vzgoja in izobraževanje*, *Slovenščina v šoli*, *Šolski razgledi* ... V svojih prispevkih je s stališča didaktike obravnaval razne teme, mdr. besedilne vrste, frazeologijo, besedni red, tvornik in trpnik, hitro branje, govorne vaje, ustvarjalno pisanje, bogatenje besednega zaklada, vaje v pesniškem izražanju ... Njegovi izbrani članki so izšli v knjigi *Didaktika slovenskega jezika v osnovni šoli* (1996).

V širši javnosti je dr. Žagar najbolj znan po učnem gradivu za pouk slovenščine, saj s(m)o učenci predmetne stopnje osnovne šole v drugi polovici 70. let ter v 80. in 90. letih 20. stoletja uporabljali njegove učbenike; ti so nadomestili dotlej uporabljane jezikovne vadnice Marije Jalen in Stanke Bunca. Leta 1977 je izšel *Naš jezik 7*,

leto kasneje *Naš jezik 8* in leta 1980 še *Naš jezik 6*; vsi so do leta 1991 doživeli več ponatisov. Leta 1992 so izšli v popravljeni izdaji in z novim naslovom *Slovenski jezik* ter izhajali do leta 1999 oz. 2000. France Žagar je leta 1998 s soavtorico Berto Golob izdal še učno gradivo za slovenski jezik na razredni stopnji: delovni zvezek *Slovenski jezik 4* in delovni učbenik *Slovenski jezik 3*.

Gradivo v učbenikih *Naš jezik 6–8* je – v skladu s takratnim učnim načrtom za slovenski jezik (pri njegovem nastanku leta 1983 je kot član predmetne komisije za slovenski jezik sodeloval tudi dr. Žagar) – razdeljeno na poglavja po jezikovnih ravni- nah. Posamezne učne enote v poglavjih se večinoma začenjajo s krajšim neumetnostnim ali umetnostnim besedilom, v katerem je ponazorjen jezikovni pojem, obravnavan v tej enoti. Temu sledijo vprašanja in odgo- vori – v skladu z avtorjevim izhodiščem, za- pisanim v *Uvodni besedi k Našemu jeziku 7* (1977): »Učbenik /.../ stvari večinoma ne razlaga, ampak po njih predvsem vprašuje. Vprašanja usmerjajo naša razmišljanja od preprostejših ugotovitev do bolj zapletenih sklepov.« V zadnjem poglavju *Sporočanje* so v učbenikih obravnavane besedilne vr- ste, ki se pri prof. Žagarju imenujejo stal- ne oblike sporočanja; njihova obravna- va se začne s ponazarjalnim primerom v učbeniku, temu pa sledi predstavitev bese- dilne vrste. Učenec nato rešuje vaje, ki ga usmerjajo v tvorjenje obravnavane bese- dilne vrste. Vaje pri obravnavi jezikovnih ravnin, ki sledijo vprašanjem in odgovorom v posamezni enoti, in vaje pri sporočanju so oblikovane na različnih stopnjah takso- nomske lestvice po načelu od lažjega k težjemu.

V prenovljenih učbenikih *Slovenski jezik 6–8* je s sodobnejšim razumevanjem ciljev jezikovnega pouka pri predmetu slovenski jezik poglavje *Sporočanje* predstavljeno

na začetek učbenika, obravnava pa precej razširjena. Učenci so pridobivali tudi stra- tegije za tvorjenje besedil, saj so bile poleg besedilnih vrst posebej obravnavane faze sporočanja. V primerjavi z *Našim jezikom* je sporočanje v učbenikih *Slovenski jezik* do- bilo večjo težo pri pouku, didaktični pristop pa je ostal enak. Navedeno kaže, da se je v učbenikih, ki so v obsežnih nakladah izha- jali (več kot) dvajset let, težišče jezikovne- ga pouka na predmetni stopnji osnovne šole postopoma začelo premeščati od razvijanja metajezikovne zmožnosti učencev k razvi- janju sporazumevalne zmožnosti.

Dr. Žagar je svoja znanstvenoraziskoval- na spoznanja prenesel tudi v prakso. Leta 1992 se je v knjigi *Šolske besedilne vrste* (tj. njegova za tisk prirejena disertacija pod mentorstvom prof. dr. Jožeta Toporišiča) posvetil sporočanju in izdelku, ki nastane pri sporočanju z besednim jezikom – bese- dilu. Mdr. je predstavil besedilne vrste, ki jih učenci tvorijo v osnovni šoli, in sicer s primeri besedil učencev – za vse njegove raziskave je značilno, da so bile narejene v »učilnicah« – in s komentarjem o tipičnih težavah oz. napakah pri tvorjenju; doda- ni so tudi nasveti za njihovo izboljšanje. Na praktičnih primerih je predstavil tudi vrednotenje besedil učencev. Leta 1994 je eno od poglavij (*Vzorci besedilnih vrst za nižje razrede osnovne šole*) razširil in ga objavil kot priročnik *Besedilne in besedne igre*; jezikovno-slogovne vaje in didaktične igre za tvorjenje besedil so namenjene učiteljem in učencem na razredni stopnji. Leta 2002 je izšel še priročnik *Od pripove- di do eseja in govora*, namenjen učencem v zadnjem triletnju osnovne šole pa tudi učiteljem in staršem. V njem je obravna- vanih več kot 30 besedilnih vrst, in sicer tako, da predstavitvi besedilne vrste sledi vzorčno besedilo, temu pa naloge za samo- stojno tvorjenje drugega besedila iste bese- dilne vrste.

Prof. Žagarja je pri raziskovanju in pisanju vodilo to, da je črpal iz besedil učencev. Precej je sodeloval tudi z učitelji in se zanesel na njihovo mnenje. Vedno se je trudil, da bi bila teorija odraz prakse. Prepričan je bil, da je treba učence izzivati s težjimi primeri; želel je, da »učitelj slovenskega jezika ne bi zapravljal dragocenega šolskega časa z razlaganjem lahke učne snovi, temveč da bi vedel, kateri so težji učni problemi, in bi preudarno vodil misli učencev, da bi jih znali reševati« (iz *Uvoda* v delo *Pouk slovnice in pravopisa v višjih razredih osnovne šole* (1987)). Poudarjal je, da morajo učitelji poznati in upoštevati spoznavno zmožnost učencev.

Njegovo najbolj znano in uporabljano delo pa je »šolska slovnica«. Ob sodelovanju Jožeta Toporišiča je sestavil *Slovensko slovnico in jezikovno vadnico* (prvič je izšla leta 1985, nazadnje pa leta 2009; njena različica, prilagojena zamejskim razmeram v Italiji, z naslovom *Slovenska šolska slovnica* tudi leta 1987 v Trstu) in se je dolga leta uporabljala kot dodatno učno gradivo v vseh vrstah šol. V dopolnjeni izdaji iz leta 2001 sta bili dodani poglavji o sporočanju, in sicer *Esej* in *Faze sestavljanja pisnega besedila*. Slovnične vsebine v njej so predstavljene jedrnato in pregledno. Teoretičnim razlagam sledijo vaje, ob koncu vsakega poglavja pa so vprašanja za utrjevanje predelane učne snovi. Dopolnjujejo jo ilustracije šolarjem znanega in priljubljenega Boža Kosa. Po njej so radi segali in še vedno segajo ne le osnovno- in srednješolci, temveč tudi mnogi drugi, ki jih zanima slovenski jezik. Ena od avtoric tega prispevka doslej žal še ni imela priložnosti osebno spoznati prof. Žagarja, se pa živo spomni svojega prvega stika z njegovim delom. Mehko vezana *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica* je bila zanj kot učenko od 6. razreda naprej nepogrešljiva pri pouku slovenščine v osnovni šoli in gimna-

ziji. Leta 2010 je ta slovnica (z dodatkom o sporočanju in brez vaj) izšla še pod naslovom *Slovenska slovnica za vsak dan* v redni zbirki ene od založb, torej je dosegla še številno odraslo občinstvo. (*Z Mojo prvo slovnico* pa je prof. Žagar poskrbel tudi za šolarje na razredni stopnji. V tem priročniku iz leta 1994, ki je ponovno izšel še v letih 1995 in 1997, so slovnične in pravopisne vaje za »nižjo stopnjo«. V njem je zelo izrazita lastnost sicer vseh Žagarjevih del, namreč da želi avtor otrokom predstaviti jezik na igriv način.)

S temi jezikovnimi priročniki je prof. Žagar želel približati jezik najširšemu krogu Slovencev. Je didaktik, ki dobro ve, kako zapletene jezikovne strukture predstaviti preprosto in jih tako približati uporabnikom. Z njegovimi nazornimi primeri se zdijo strti vsi jezikovni orehi. Njegova dela, po navadi opremljena s simpatičnimi in duhovitimi ilustracijami, kar vabijo učenca k raziskovanju slovenskega jezika.

Ljubezen do (poučevanja) jezika in do igranja z jezikom je pokazal tudi kot avtor umetnostnih besedil, ki so izšla po njegovih upokojitvi, vendar jih je zagotovo dolgo nosil v sebi. V knjigi *Vojna, kaj pa je to?* (2003) je objavil kratke zgodbe oz. spomine na drugo svetovno vojno in na njeno težo, ki jo je doživljal kot otrok na Rudniku. V »zgodbicah« *Na sončni strani šole: iz zapiskov profesorja slovenskega jezika* (2007) pa pripoveduje o dogodkih, ki so se ga čustveno dotaknili v 15 letih poučevanja slovenščine v osnovni šoli in 25 letih poučevanja na pedagoški fakulteti. Tisti, ki so bili njegovi učenci in študenti – podpisani sva na pedagoško fakulteto prišli po njegovem odhodu –, se ga spominjajo kot dobrega učitelja in profesorja mehkega srca, vedno optimistično razpoloženega, ki je znal ob resnem delu pri svojih poslušalcih s kakšnim »življenjskim po-

govorom« poskrbeti za bolj sproščeno vzdušje oz. razvedrilo. Da mu je humor pri srcu, se kaže tudi v knjigi *Humor o šoli in šola o humorju* (1999); v njej je objavil izbrana humoristična in satirična besedila domačih in tujih avtorjev, ki jih dopolnjujejo razlage aforizma, anekdote, satire, parodije, črnega humorja ... Zbirko zaključuje *Esej o humorju*, v katerem je dr. Žagar na videz lahkotno temo predstavil resno in strokovno.

Priljubljenost in uporabnost knjižnih del prof. Žagarja, predvsem učbenikov in šolske slovnice, potrjujejo številni ponatisi in posodobljene izdaje. Njegova dela so prežeta s poslušom za učenčeve potrebe in z občutkom, da je jezik igra. Tak jezikovnodidaktični opus je lahko le plod avtorja, ki je povsem predan jeziku in poučevanju in za katerega biti učitelj ni poklic, temveč poslanstvo, ustvarjalnost in ljubezen. Težko si predstavljamo poučevanje slovenščine brez njegovega pečata. Jubilantu, ki je tudi častni član Slavističnega društva Slovenije, želimo veliko zdravja in ustvarjalnosti.

Marja Bešter Turk in Lara Godec Soršak
Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta